

A globalizáció mint praxis és utópia

1. Bevezető

Az ember mint biológiai lény a körülményekre reagálva gyakran dönt úgy, hogy lakhelyet változtat, és gyakran dönt úgy is, hogy helyben marad. Amennyiben helyben marad, szüksége van egy világos és átlátható rendszerre. Egyfajta hierarchia minden emberi társadalomban kimutatható. Tihomirov szerint a monarchia, azaz a globális egyeduralom igénye benne van az ember pszichológiai valóságában.¹

A „helyben maradás” ill. elköltözés tekintetében az ember nagy rugalmasságot mutat és ez tette lehetővé, hogy globális fajjá váljon, azaz Kelet-Afrikából először Dél-, vagy Nyugat-Afrikába vándoroljon, majd több hullámban elhagyja Afrikát és benépesítse egész Ázsiát, Európát és Amerikát. Ha úgy vesszük biológiai lényünkől fakadt az első globalizációs és migrációs praxis.

Tanulmányomban minden olyan jelentősebb kísérletet, legyen az gyakorlati, vagy elméleti-gondolati, ideológiai, amelynek az a célja, hogy világbirodalmat építsen globalizációs kísérletnek tekintem. A különböző globalizálódásra való felszólításokat, kijelentéseket is globalizációs törekvésként fogom értelmezni. Így globalizációs trendekként kezelem majd azokat a birodalmakat is, amelyeknek célja a növekedés volt, és azokat a szent könyveket, valamint filozófiai elképzeléseket is, amelyek globalizációs célzatúak, azaz valamilyen egész világot átjáró, átható igénnyel jelentkeznek, legyen szó politikai, gazdasági és bármilyen formában kifejtett elméletről. Természetesen nem törekedhetek a teljességre, azonban a fő irányokat figyelembe fogom venni.

2. A praxis kezdetei

A földön ősidők óta minden összefüggött mindennel, csak ezek a hatások a közvetlen környezetükben voltak direktek, a távolabbi térségekre, azonban indirekt módon hatottak. Erre a régi korszakok embere

---

* Dr. Mészáros Zoltán, történelemtanár, levéltáros, Szabadkai Történelmi Levéltár

¹ TIHOMIROV, L. (2008): *Monarhija* [Monarchia]. Ukranija Beograd és Logos Beograd 11. o.

nem globalizációként gondolt, de globalizációs folyamatok attól függetlenül léteztek, hogy az emberek tudatában voltak-e ennek vagy sem. Mai érzéseinket és gondolatainkat az teszi fogékonnyá a globalizációs tényezők érzékelésére, hogy egyrészt nagyon gyorsan tejednek az információk, hiszen soha még nem volt ennyi féle információs csatorna, másrészt meg az, hogy immár több mint hétmilliárd ember él a Földön, és az emberek, államok, népek, embercsoportok egymásra hatása közvetlenebb, és jobban érzékelhető. Harmadrészt 2019 már a negyedik év, amelyben Európa egésze nem tud mit kezdeni a migrációs nyomással.

Mi európaiak azért is érzékeljük a globalizálódást jellegzetes módon, mert az elmúlt 500 év globalizációs trendjei Európából indultak ki, viszont éppen az elmúlt évszázadban került át a kezdeményezés, és az ahhoz szükséges hatalom az USA és részben a Szovjetunió kezébe, manapság pedig a világ felé nyitó Kína² (amely évszázadokig magába zárkózott) és India a globalizálódás motorja, azaz Európa közel sincs ahhoz, hogy kezdeményezője és irányítója legyen ennek a folyamatnak.

Tanulmányomban az „utópia” szót nem olyan értelemben használok mint ahogy azt Thomas More használta, vagyis, hogy van a világon, ill. kell, hogy legyen a világon egy „jó hely” (Eutopos görögösen), hanem abban az értelemben, hogy a különböző korszak különböző uralkodói ill. gondolkodói az egész világot ilyenné teszik.

3. Kezdetben vala az utópia

A migrációk indokait végig gondolva alapvetően három ilyet találhatunk. Az egyik tisztán biológiai jellegű, azaz a túlélés és a faj fenntartásának a motivációja, amihez társul még az explorációs motiváció is. A másik gazdasági és pénzügyi motiváció, ami az emberi történelem egyik fő hajtóereje, a „jobb élet”, a boldogság keresése. Az európai civilizációban ez többnyire azt jelentette az újkortól, hogy a külvilágban kell keresni és megtalálni azt. Ezen kívül létezik vallási motiváció is. A kereszténységben és az iszlámban is hangsúlyos a föld vallási egyalakúsítása. Mindazonáltal a különböző ideológiákban és vallásokban a föld egysegésítése bűvópatakként bukkan fel időről időre.

Ilyen felszólítást kap már a Biblia első fejezetében az első emberpár (1. Móz. 1:28.) „Azután megáldotta őket Isten, és ezt mondta nekik Isten: Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be a földet, és hajtsátok

---

² KENNEDY P. (1992) *A nagyhatalmak tündöklése és Bukása*, Akadémiai kiadó, 1992, Császári döntésre felhagytak az expedíciókkal 7.

uralmatok alá! Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a szárazföldön mozgó minden élőlényen! (A Bibliai idézeteket a 2014-es fordítású Revideált Új Fordításból veszem.) Úgy vélem, ez egy félreérthetetlen felszólítás, azonban ezzel nem ért véget a történet, ugyanis az emberek nem akartak szétszéledni: (1Móz 11.4-8). „Azután ezt mondták: Gyertek, építsünk magunknak várost és tornyot, amelynek teteje az égig érjen; és szerezzünk magunknak nevet, hogy el ne széledjünk az egész föld színén! Az Úr pedig leszállt, hogy lássa azt a várost és tornyot, amelyet az emberek építettek. Akkor ezt mondta az Úr: Most még egy nép ez, és mindnyájuknak egy a nyelve. De ez csak a kezdete annak, amit tenni akarnak. És most semmi sem gátolja őket, hogy véghezvigyék mindazt, amit elterveznek. Gyerünk, menjünk le, és zavarjuk ott össze a nyelvüket, hogy ne értsék egymás nyelvét! Így szélesztette szét őket onnan az Úr az egész föld színére, és abbahagyták a város építését.” Tehát a Genézis könyvében felbukkanó történet, a minden áron történő globalizálódásról szól.

A következő bibliai alak, Dániel, akit érint a globalizált jólét, ill. rendszer kérdése, mert Médiában élt, amelyből később a Perzsa Birodalom alakult ki.

4. Perzsia, az első működő birodalom

Perzsia a világtörténelemben az első igazán nagy birodalom. Három kontinensen terült el Indiától Egyiptomig és Európáig terjedt. Birodalomként szoktak még beszélni Asszíriáról, illetve Ó- és Újbabilonról is, azonban azok, noha nagy erőt képviseltek viszonylag kis területeken működtek. Ugyanez érvényes az egyiptomi civilizációra is. Amit a perzsák felfedeztek nem más, mint a strukturáltság, azaz a perzsák esetében a szatrápiák rendszere.³ A perzsa uralkodó viszonylag nagy szabadságot adott a szatrápiáknak, így nem véletlen, hogy Hérodotosz milyen változatos seregek felvonulását sorolja fel művében, ahol a helléneket ért támadást ecseteli. A perzsa uralkodót nem érdekelte az sem, hogy a zsidókat távol tartsa hazájuktól, így hazaengedte őket, legalábbis azokat, akik vissza akartak térni.

---

³ Lásd: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/satrap>: satrap> the governor of a province in ancient Persia, azaz egy tartomány ura Perzsiában. (A letöltés dátuma: 2020. 01. 02.) Etimológiája, ETYMONLINE: <https://www.etymonline.com/word/satrap> (A letöltés dátuma: 2020. 01. 02.)

Dániel személye azért is érdekes, mert a Szentírásban prófétának (nábi, azaz látónak) tartják, és azért is mert Nabukodonozornak (Nabukudurri-uszur), és a médek nagy királyának, Kürosznak (perzsául Kurus) is szolgált. A koraujkori bibliakutatók nagyon komolyan vették ezt a könyvet, amelyben a világ végéről próbáltak információkat kapni. Így ezt a prófétát sokan olvasták. Témánk szempontjából egy álomfejtés és egy látomás az érdekes.

A második fejezetben olvashatunk Nabukodonozor álmáról, amelyben egy nagy szobrot látott, aminek a feje aranyból, mellkasa és karjai ezüsből, lábszárai vasból, a lába pedig részben cserépből, részben vasból voltak, amelyek nem vegyülhettek. Mindezt egy kő rombolta szét. Dániel az értelmezést is megadja, miszerint Nabukodonozor után más, kevésbé fényes birodalmak jönnek, amelyek nem tudnak megmaradni, csak az, amelyet majd a „menny Istene” támaszt. Dániel másik próféciája is arról szól, hogy emberi erőből nem, csak isteni erőből lehet végleges és globális birodalmat támasztani.

A második prófécia Belsőccar babilóniai királynak szólta amit ezúttal maga Dániel álmódott. Az álom a négy „fenevadról szól”, amelyek a tengerből jöttek ki. Az első oroszlánhoz hasonlított, de sasszárnyai voltak, a második medvéhez, a harmadik leopárdhoz, de négy feje és négy szárnya volt, és végül egy vasfogú szörnyet, amely egészen más volt, mint az előzőek: tíz szarva volt, amelyek közül még egy kis szarv is előbújt. Végül, egy fehérhajú öreg, és az emberfia elpusztította a szörnyet. A látomásban a négy állat, négy királyságot szimbolizált, a negyedik felett majd ítéletet mondanak, majd az megsemmisül és a szövegben említett „Felséges” uralkodik majd, ami „örök uralom lesz”.

Mindkét prófécia lényege, hogy ember nem hozhat létre tartós, nem veszendő egységet, hanem csak az isteni erő.

A perzsák birodalmát nagy gyorsasággal tönkrevverte Nagy Sándor, aki egyrészt Arisztotelész tanítványa volt, aki a hellének szétaprózódását szemlélve inkább afelé hajlott, hogy nagy birodalmakat kell létrehozni. Ezt Nagy Sándor meg is tette, sőt a birodalom egységét szimbolizáló megrendezte a szúzai menyegzőt, ahol görög harcostársai, perzsa nőket vettek feleségül (kb. ie. 324-ben). Nagy Sándornak voltaképpen nem volt igazi terve (a szatrápiákat megtartotta volna, de éppen ő verte szét őket előzőleg). El akart jutni a világ végére, ugyanis a görögök úgy gondolták akkoriban, hogy India után van valahol az a hely, azonban az Indus közelében Pórosz királlyal hatalmas csatát vívott ie. 326-ban, amelyben nagy veszteséget szenvedett, és harcostársai már nem akarták követni. Ez

után ie. 323-ban rejtélyes módon halt meg. A „szúzai menyegző” egy halvány ötlet volt, amire nem lehet birodalmat építeni. Nagy Sándor személye is csak addig tartotta össze birodalmát, amíg élt. Szinte már halála pillanatában elkezdődtek a harcok és a diadokhozok birodalmi jöttek létre. Ezek elvesztik jelentőségüket és részben a majdani Róma, részben pedig az újrászerveződő Perzsa Birodalom uralma alá kerülnek.

5. Egy tartósabb birodalom: Róma

Nagy Sándor idején már javában elkezdett terjeszkedni a kis látiumi nép Róma városából. Hosszas háborúskodás után legyőzte rokonnépeit, hogy azt követően 241-ig⁴ az egész Appenini Fél-sziget birtokosa legyen. A Földközi-Tenger nyugati részén összeütközésbe került a punokkal (föníciaiakkal), és a harc egyik célja Szicília birtoklása volt, ami-ben megakadályozták a punokat. Később miután a rómaiak szerezték meg az egész szigetet, nem csatolták közigazgatási értelemben az Appenini-félszigethez, hanem provinciává alakították, azaz egy Rómából való küldött irányította, így logikus volt, hogy a közeli Szardínia és Korzika is ilyen legyen. Ezek jól körülhatárolható szigetek, viszont az Ibériai-félszigeten egy ideig a punokkal osztottak, így ott az egyes területek megszerzése alatt alakultak ki az új provinciák. Időközben ez olyan jó szervezési formának bizonyult, hogy több száz évig fenntartotta Rómát (a rómaiak meg is ünnepelték az ezeréves fennállásukat). A strukturált birodalmak képe visszaköszön ez után minden nagyobb, és tartósabb államalakulat esetében az USA, Ausztrália, India és minden mai szövetségi állam be-rendeződéséből is.

A perzsák megtalálták a módját, hogy hatalmas birodalmat működtessenek, de emellé a rómaiak azt is feltalálták, hogyan egyesítsék a birodalmat, hogy ne a provinciák éljék saját életüket, hanem a birodalom részeiként funkcionáljanak.⁵ Ebben két tényező játszott lényeges szerepet. Egyrészt, a politikum szférájában biztosították a provinciák kötődését az által, hogy gyakran lecseréltek a provinciák vezetését. A provincia vezetése megbízatás volt. Másrészt pedig a birodalmat erőteljesen egybe-kapcsolták az utak. Sőt, Lepidus leszámolt a kalózzokkal is, akik majd

---

⁴ A köztörténetből való ismereteket nem hivatkozom, azonban a BÖING G (szerk). (1990) *Povijest Svijeta, od početka do danas*. Naprijed, Zagreb. c. könyv elég megbízható és kiegyensúlyozott.

⁵ A birodalom kiterjedéséről lásd: <https://www.ancient.eu/article/851/the-extent-of-the-roman-empire/> (A letöltés dátuma: 2019. december 20.)

csak az arabok megjelenésével jelennek meg ismét, és egészen a 20. század elejéig jelen vannak a Földközi-tengeren. A rómaiak tehát, nem csak struktúrát adtak államuknak, hanem azt dinamikával is megtöltötték, miközben a gazdasági érdekek is működtek. Ez a fajta praxis rendkívül hatékony volt.

6. A „fentről” építkező birodalmak

A Római Birodalom építkezése még nagyban tartott, amikor a távoli palesztinai provinciában, Izraelben megjelent Jézus követőivel. Az újszövetségi iratok kanonizálása majd csak a Nikaiai (Nicea) Zsinaton történik meg 325-ben. De okunk van feltételezni, hogy Jézus, akit a követői Messiásként, azaz felkentként tiszteltek, rendkívüli hatással bírt, még akkor is, ha ezúttal mellőzzük a teológiai nézőpontot. Jézus majd Pál Apostol üzenetei is egyértelműek: Menjetek el tehát, tegyetek tanítványnyá minden népet, megkeresztelve őket az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében, tanítva őket, hogy megtartsák mindazt, amit én parancsoltam nektek; és íme, én veletek vagyok minden napon a világ végezetéig (Máté 28: 19-20). Mai szemmel szemlélve ez egyértelmű globalizációs igényű üzenet és ma is, figyelembe véve, hogy az egyházak alapszövege a Biblia.

Róma a IV. századtól folyamatos válságban van. Nem tudja védeni a határait és a tetrarchia rendszere sem tud sokáig és hatékonyan fennmaradni. Ellenben a kereszténység egyre inkább, a birodalom infrastruktúráját is felhasználva terjed és emelkedik ki az akkori misztériumvallások közül. A modern korig szerzők sokasága nyúl vissza a Biblia alapszövegéhez, még azok is, akik egyébként nem hívők. Ám Arisztotelész és Platón autoritása is vitathatatlan.

Az első és monumentális munkát hátra hagyó szerző Aurelianus Augustus, azaz Szent Ágoston, Hippó püspöke volt. A bibliai alapokra hivatkozva írta, az erkölcsében megroggyant Rómával szemben, Isten országáról c. művét (De Civitate dei⁶) amely már ezen a földön megvalósítható.

Bizáncban a Római Birodalom, a görög szokások, és a szakrális gyökerek összekapcsolása is megtörtént. Ez a birodalom univerzális jellegű kívánt lenni, így Theodosziosz császár kísérletet tett a Római Birodalom egészének fenntartására, ami rövid időre úgy tűnt, sikerül is.

---

⁶ <https://ia802302.us.archive.org/22/items/augustinidecivitatedei00jensuoft/augustinidecivitatedei00jensuoft.pdf> (A letöltés dátuma: 2019 dec. 20)

Egyébként a bizánciak önmagukat következetesen rómaiaknak (azaz görögül: Ῥωμαῖοι) nevezték, és birodalmi tudatuk olyan erős volt, hogy még 1400 után is, amikor a birodalomból már csak maga a város maradt és Nyugat-Peloponnészosz, sőt még a város ostromakor is XII Konstantin (Más számozás szerint XI.) is mint császár, azaz a minden földi király felett álló személy (Βασιλεία Ῥωμαίων, Latinul Imperium Romanum) adta ki iratait.

Bizánc, mint második Róma az elvben mindenkire kiterjedő kereszténységet úgy alakította, hogy a pátriárka hatalma a király, azaz a Baszileusz (βασιλεύς, bizánci görögösen Vaszilevsz), azaz császár hatalmától függött. Ezt a gyakorlatot cezaropapizmusnak szokták nevezni. Ezzel szemben nyugaton, ahol csak 800-ban újították meg a 476-ban megszakadó császárok sorát, a pápa hatalma jóval erősebb és konkrétabb volt. A Még Nagy Károly császársága előtt megerősödött a pápai állam, amely a teljes lelki hatalom mellett még némi katonai hatalommal is rendelkezett. Ennek nyomai ma is fellelhetők, hiszen üzeneteit a pápa ma is a „városnak és a világnak (urbi et orbi) címezi. A pápa és a császár közös világra kiterjesztett hatalma, amely elvben ilyen volt, tökéletesen működött I Ottó idején. Azonban fokozatosan vita alakult ki a két féle hatalom elsődlegességéről. A legtisztábban a pápai hatalom elsőbbségét VII. Gergely fogalmazta meg, miszerint a császár hatalma olyan mint a hold fénye, amely a naptól nyeri, a pápaság intézménye pedig közvetlenül sugározza ki a nap, azaz az Isten fényességét. Ezt az elméletet a leglátványosabban II. Friedrich Hohenstaufen cáfolta, aki a ködös Németországból Szicíliaába költöztette udvarát, arab testőrökkel vette magát körbe, mert bennük megbízott, sőt egyesek szerint a köreiből került ki, sőt talán ő írta a Három impostorról (De Tribus Impostoribus) címet viselő könyvet, amelyben a nagy vallásalapítókat egyszerűen csalónak nevezték.

A pápa és a császár közös projektumából, a világhatalomból tehát nem lett semmi, azonban a guelfek (A Welf család hívei), valamint a ghibellinek (a Wibellingen, azaz gyakrabban használt nevükön Hohenstaufen) csatározások közepette, megjelent egy új típusú álmodozó, gondolkodó fajtája. A laikus értelmiségi, aki egy jó, vagy legalábbis egy eléggé jó világról álmodozott, azonban a közel-keleti történések új fordulatot adtak az európai társadalmaknak.

7. A közel-keleti kísérlet

A VII. században a Közel-Keleten új vallás született, amely részben az ószövetségi, részben az újszövetségi hagyományokra támaszkodott, ezen kívül a perzsiai eszkatológia is hatással volt rá. A birodalom első uralkodója maga a vallásalapító Mohamed volt. Halálakor még nem beszélhetünk birodalomról, de az összes utódja az al-khalifa (az örökös) címet hordozza, beleértve a majdani kettészakadást is, és az Oszmánokat is.

Az iszlám igények között az is szerepelt, hogy az egész világot uralma alá hajtja, és mindenkit iszlámhívővé tegyen. 636-bn már megintgatták Bizánc befolyását a Közel-Keleten, majd 717-re Indiáig, 732-re Európáig, illetve 751-re Közép-Ázsiáig terjesztették ki a hatalmukat. A birodalomépítésben az Omajjádok (Umajja) kalifátusa jutott a legmesszebbre. Ennek azonban nyugati területei kiszakadtak és az Abbászidák Damszkusból Bagdadba, és a kultúrát illetően addig soha el nem ért magasságokba jutott az a hatalom.

A keresztény világ nagyjából a XI. században kezdett azzal foglalkozni, hogy önmaga megtisztuljon. Ezt célozta meg a cluny mozgalom, és ennek eredménye lett IX. Benedek pápává választása. A változások közben terelődött a figyelem arra, hogy a szentföld idegenek, azaz nem keresztények kezében van. Valójában a szentföld már a VII. századtól a muzulmánok kezében volt. Mégis a XI. század végén indult el a kereszties hadjáratok sorozata, amelyek közül csak az első volt az eredményes, így ilyen értelemben ez az egyesítő, a kereszténység globális jellegére igényt tartó törekvés megíúsult.

Ellenben a Közel-Keletet is érintette a világtörténelem leggyorsabban növekvő birodalma, a Mongol Birodalom, amely főleg a XIII. század elején növekedett hatalmas tempóval. A birodalom logikája a következő volt: „minél nagyobb legyen a birodalom”. Ez egyfajta hógolyó birodalom volt, amely addig volt életképes, ameddig növekedni tudott.

A fenti megfontolások és célrendszerek nem voltak alkalmasak egy univerzális birodalom létrehozására, azonban megjelent az államokról szóló gondolkodásban az értelmiségi szemlélet.

8. Az értelmiségiek és a globális megoldások

Talán az első világbirodalomban gondolkodó értelmiséginek Szent Ágostont tarthatnánk, aki az egész ismert világra kiterjesztette

volna gondolatait, azaz a gonosz, az emberi birodalom helyett egy isteni birodalmat álmódott meg és képzelt el. Az értelmiségi konstrukcióknak nagy a veszélye, ugyanis attól, hogy egy rendszer az elméletben működik, az nem jelenti azt, hogy a gyakorlatban is működni fog.

Azonban a sokoldalú Danténak is voltak ilyen elképzelései, mégpedig egészen újszerűek, és nem egyházfikáns, hanem laikusként. Ezeket *De Monarchia* (Az egyeduralom) című művében fejti ki. Az újdonság abban van, hogy világi oldalról közelíti meg a kérdést, és a természetből indul ki, a hatalom természetéből. Nem kerget illúziókat a tekintetben, hogy a szuverének feladják majd hatalmuknak, viszont utópiát kerget, hiszen korának gyermeként (könyve 1306-ban jelent meg) a szüntelen háborúskodás nyomorította szűkebb és tágabb környezetét. A középkori Itália története tele van apró háborúkkal, amiket a történelemkönyvek nem is jegyeznek, ellenben egy országocska, egy-egy város és faluközösség végét jelenthette két itáliai uralkodó közötti háború. Művéből egy valódi humanizmus, de ugyanakkor jókora utópia is árad. Arisztotelészre és a kereszténységre hivatkozik. Azonban túllép Arisztotelészen. Egyrészt „a filozófus” ahogy Dante nevezi, azt írta könyveiben, hogy egyeduralomból, és kevesek uralmából is, és a demokráciából is van jó és rossz. Viszont Dante a jó uralkodó igényével lép fel, aki a Nikomakoszi etika igazságait alkalmazza, és aki követi a keresztény atyák hagyományait. Ez nyilvánvaló utópia, amely Aquinói Szent Tamás gondolkodásmódját követi, miszerint a Szentírást az arisztotelészi logikával kell értelmezni.⁷ Dante nem volt teológus, de mégis a pápai elképzelésekre reagál. A körülötte lévő világot értelmezni akarta. Dante, noha világi oldalról közelítette meg a békés birodalmat, meglehetősen jámbor volt és művének kifutása metafizikai.⁸ Nem így kortársai, akik rá se hederítettek az elméletére, és utódai sem, akik a kor reálpolitikusai voltak.

9. A Moszkvai Fejedelemség és Oroszország mint harmadik „Róma”

A bizánci hatás és a Mongol Birodalom peremén egy új birodalmi gondolat alakult ki. Nagyjából Dante gondolataival egyidőben, Moszkva először északra és nyugatra terjeszkedve rendkívül ügyesen kombinálta a mongol és a bizánci hagyományokat, majd amikor a mongolok hatalma

---

⁷ GILSON, E. (2015): *A középkori filozófia története*. Kairosz Kiadó, Budapest 561-563.

⁸ Dante, A. (2003): *Az Egyeduralom*. Kossuth Kiadó, h.n..105. Művének végén a világi és a lelki hatalom egymáshoz kapcsolása mellett is kiáll.

elenyészett, nagy erővel indult kelet, majd dél felé. A bizánci örökség arra hajtotta, hogy egy hatalmas keresztény birodalmat hozzon létre. Ez nem is volt olyan nehéz kelet felé haladva, hiszen amennyiben az éghajlat kihívásait le lehetett küzdeni, háborúzni nem kellett a területért, hiszen szinte lakatlan volt. Amikor megszerezték ezeket a területeket, még nem is tudták, hogy Oroszország számára milyen értékes erőforrásokat szereztek meg.

A Moszkvai Fejedelemség urai rokoni kapcsolatban voltak az utolsó bizánci uralkodócsaláddal, így hivatottnak érezték magukat arra, hogy az oszmánokat visszaszorítva, Konstantinápoly azaz Isztambul központtal egy új keresztény császárságot hozzanak létre. Az ideológiai és vallási motívum tehát evidens. Ez annyira reális és hosszán tartható eshetőség volt, hogy még a XX. századi szovjet külügyminiszterek is megismerkedtek a még orosz Szazanov elképzeléseivel, amelyben Moszkva a harmadik Róma szerepét kapta.

10. Az oszmánok mint akadály

Az oszmánok mint birodalomszervezők, továbbfejlesztették a rómaiak, és bizánciak tudományát. Az ejaleteket, vilajeteket, a pasalikokat és beglerbeglikeket (ezek nagyjából annyit jelentenek, hogy tartomány, ezért az alábbiakban így is nevezem őket) rendkívüli éleslátással szervezték meg. Nem minden tartományban volt azonos a rendszer, és azokat a tartományokat, amelyek jól működtek nem szervezték át. Ilyen volt pl. Bosznia a ma Raškának/Sandžáknak nevezett területtel kiegészülve. Viszont a magyar államtól elhódított területeket gyakran újraszervezték, mert ők is tudták, hogy az egykori feudális urak nem mondtak le birtokaikról, azonban, ha új és új lakosság érkezik, akkor az csökkenti az egykori birtokosok esélyeit. Az oszmánok nem követtek el olyan butaságokat, hogy egy tartományba zárják a kurdokat, a szunnita arabokat, és a síita arabokat (ez ugye Irak esete). Tudták, hogy ezek nem tudnak és nem is akarnak együtt élni. Az Oszmán Birodalomban nincsenek nyílegyenes határok. Amíg a Szultán hatalmát nem ingatták meg a pénzügyek, a rendszer kikezdhetetlenül működött. A tartományok modulszerűsége, az irányításuk változatossága (volt ahova egyenest Isztambulból küldtek tartományurat, máshol meg, ha jól szolgáltak, akár dinasztiaikat is meghagytak, ez utóbbi Erdély esete, az előbbiek meg Havasalföld, Moldávia, Rumélia esete). Ez a fajta rugalmasság, a részletekre odafigyelés megszűnt a kb. XVII. századtól, és hasonlót más nem is alkalmazott.

A nagy tengeri birodalmak más-más rendszerrel szívták el a javukat a gyarmataikról.

11. Az idealista alapú egyesülés hívei és indokai

Érdekes jelenséget figyelhetünk meg, ha a XIV-XVII századi gondolkodók vallási hovatartozását vesszük szemügyre. Duboistól, Burke-ig protestánsok voltak⁹ Az értelmiségiek egy része, védelmi szövetségben gondolkodott, és nyomukban, vagy velük együtt alkottak meg ilyeneket a politikusok (Svájci szövetség, Utrechti unió). Mások pedig egyközpontú világuralmat képzeltek el.

Voltaképpen az egységet két nézőpontból közelítették meg. A realisták úgy gondolták, hogy a nemzetállamoknak kellene szövetségre lépniük, pl. az oszmánok ellen. Luther nézetei szerint viszont nincs szükség az ember és Isten közötti földi közvetítőre, hiszen az embernek, mint egyénnek van égi közvetítője. Ez alapjaiban állította fejére az addig érvényes gondolati kereteket. Luther gondolataiból kiindulva a nemzetállamok feleslegessége is elképzelhető volt, noha Luther nem ment el eddig. Ő teológus volt és maradt, azonban eszméi nyomán Európában a vallás, az egyház, az állam, és az egyén viszonya érdekessé és zavarossá válik. Ennek a hullámai máig érződnek. Luther „felforgató” eszméit már kortársai felismerték. Pl. Cruché nagyon ártalmasnak tartotta, aki a királyságok és birodalmak összekapcsolásában gondolkodott.¹⁰

Vallási kérdések miatt Európában gyakran lobogtak máglyák, sőt Angliában, azaz a brit szigeten is. Ennek volt szemtanúja Hobbes is, aki a szörnyűségek hatására úgy gondolta, hogy jobb egy zsarnokot szolgálni, mint káoszban meghalni. Mivel maga is „bibliás” ember volt, Jób könyvéből vette jelmondatát: Nincs a földön hozzá hasonló, úgy van megalkotva, hogy semmitől se féljen (Jób 41:25). Egy ilyen uralkodót képzelt el, akinek minden hatalom megadatott az erő, a törvény és a lelkek feletti hatalom is, és amelynek testében a nép, az emberek hatalma egyesül. Hobbes gondolatai voltaképpen az abszolút hatalmat jelenítik meg.

Ezzel szemben John Locke, nem gondolkodott totalitaritásban. Szerinte a vallások szabadsága a kulcsa a jó kormányzásnak. Már előtte

---

⁹ BÓKA É. (2001): *Az európai egység gondolat fejlődéstörténete*. Napvilág kiadó, Budapest. 28-29.

¹⁰ Bóka (2001) 41.

is Jan Amos Komenský megfogalmazta, hogy az emberek meg tudják oldani problémáikat, ha az értelmüket használják. John Locke ehhez azt tudta hozzátenni, hogy az ország kormányzását is meg tudják oldani, ha többen vannak és okosak, ezen kívül pedig a vallást illetően teljes türelmet hirdetett. Eszméi gyorsan eljutottak az Újvilágba, és az USA két alapítelére a polgári kormányzás, valamint a vallási szabadság lett. A 13 Britanniából kiváló államocskához, ahogy nőtt a lakosság, és ahogy nyugat felé terjeszkedett minden új állam csatlakozni akart. Locke gondolatai tehát az első olyan gondolatok, amelyekre egyes államok mint elvekre támaszkodtak működésük során (tudjuk, hogy Kanada, Ausztrália, India, és szinte minden nagyobb állam szövetségként működik, sőt egyes kis államok is, mint amilyen Svájc, vagy Hollandia).

12. Az örök béke és a pozitív eszkatológia

Számos európai gondolkodó állított fel különböző elméleteket, azonban mindannyian elakadtak, valahol a szuverenitás és a közös kormányzás között. Azonban Kant a józan észről és a praktikus észről elmélkedve a filozófia egészét megújította, és mintegy meg is emelte annak a szintjét, miközben kérelmelhetetlen logikát alkalmazott. Kant kategóriái tiszták, logikája azonban kényszerítő erejű. Ez egy hosszútávú problémát vetít előre, amelynek a lényege az, hogy a premisszák értelmének meghatározói a logika kényszerítő erejével zsákutcába vihetnek politikai közösségeket. Kantnak természetesen ilyen célja nem volt. És élete vége felé gondolkodott el az örök béke kérdésén. Érezhetően ez a kérdés nem annyira érdekelte, mint egyéb filozófiai kérdések, de kristálytisztá logikával ezt a kérdést is újraértelmezte.

Kant a „béke” meghatározásával kezdi művét,¹¹ amelyről kijelenti, hogy amennyiben valódi okafogyottá teszi a háborúkat (ezzel nem megy túl messzire Arisztotelészről, aki hasonlót írt a békekötésről a Politika c. művében), azonban a békéhez még négy alapelvet tesz hozzá, majd előírja az államok berendezkedését is. Mindennek az eredménye egy általános minden államot magában foglaló föderáció lenne. Kant művének megszerkesztettsége és átgondoltsága tiszteletet parancsoló, de egyben vitára ingerlő is, hiszen ő maga állapítja meg, hogy az ember általános és természetes állapota a vetekedés és a háború.¹²

---

¹¹ KANT, I (1985): *Az örök béke*. Európa Könykiadó, Budepest., 9. o.

¹² Bóka (2001) 92.

Kant elméletét részben követve, részben cáfolva Hegel azt feltételezi, hogy a világtörténelem fejlődése egy elképzelhető cél felé visz. Ezt fejti ki idealisztikus dialektikájában. Szerinte alapjában véve a történelem egy lineáris alakzat, amelyben a tézisek, antitézisek és szintézisek mozdítják előre az emberiség történetét.

Mondanunk sem kell, hogy Kant és Hegel modellje is csak elméletben működött.

13. A gyarmatbirodalmak praxisa

Az Atlanti-óceán menti államok már a XVI. században rájöttek, hogy a világhatalom megvalósításához a tengereket, azaz az óceánokat kell uralni. Erre már egyébként kicsiben a Római Birodalomban is rájöttek, hiszen a birodalom központja a Földközi-Tenger volt.

Kezdetben a portugálok és a spanyolok között alakult ki viszály az újonnan felfedezett területek miatt, amit a pápa 1494-ben a tordesillas-i szerződésben szabályozott. Azonban a felfedezések második körében, miután eldőlt, hogy Anglia erősebb, mint Hollandia, más államok szorították vissza Spanyolországot és Portugáliát. Anglia gyakorlatilag Új-Zélandtól Kanadáig rengeteg gyarmatot halmozott fel és globális hatalomként lépett fel. Franciaország megelégedett a másodhegedűs szerepével, és főleg Nyugat-Afrikában (noha Indokínában) is szerzett területeket. Ezek a konstrukciók már globálisak voltak és a gyarmattartó birodalmak gyakorlatát az első globalizációt megvalósító praxisnak tekinthetjük.

Ezen kívül a nagyhatalmak a harmincéves háború után általában valamilyen rendszerben állapodnak meg, és ekkortól lép színre a diplomácia kifinomultabb formája. 1648-ban, 1815-ben, 1878-ban, de 1920-ban és 1947-ben is békerendszereket kreáltak, és egy ideig tartották magukat ezekhez.

14. Világforradalom – Kommunizmus

1848-ban jelent meg a Kommunista kiáltvány, amely nemet mondott mind a birodalmaknak, mind a nemzetállamoknak, helyettük az internacionalista, azaz az egész glóbuszt átölelő, materialista dialektika szellemét helyezték szembe az akkor aktuálisan működő rendszerrel. Marx a viszonylagos jólétben a kapitalista és egyben gyarmattartó társadalmak mély elemzését adta. Szerinte a fő gond a javak egyenlőtlen eloszlása. Ezért ennek megszüntetését javasolta, amit véleménye szerint csak erőszakkal lehetett megvalósítani.

A kommunizmus több mint a Hegel, a materialisták, közgazdászok és a forradalmi láz összessége. Noha a forradalmi láz sem lebecsülendő, hiszen az első világháború borzalmi, és itt nem csak a golyószórók és egyéb emberirtásra használt eszközökre gondolok, hanem a hideg, a sár és latyak, a patkányok, és a különböző élősködők megteremtették a forradalomhoz szükséges körülményeket. Mindemellett, azonban a kommunizmus hívei biztosan hittek abban, hogy a forradalmuk tudományos megalapozottságú, és abban is, hogy jogos elvenni a nagytulajdonosok vagyonát. Ezzel a volt Szovjetunió és a szovjet érdekszféra területén, megakasztották a történelem menetét, azt, hogy mindig egy kicsit megkésve, de a nyugatot követve haladtak. 1917-ben egy merőben új utat kezdtek. 1917 után abban is biztosak voltak, hogy a világforradalom elsöpör minden mást. Lenin még ebben a tudatban halt meg, azonban Sztálin megértette, hogy fel kell függesztenie a világforradalmat, és vissza kell, hogy térjen a világpiacra (1921-ben), aminek viszont a Szovjetunióban voltak szörnyű következményei.

Egyébként a lenini elveknek volt egy, sőt kettő amerikai ellenjavaslata is. Egyrészt Wilson elnök úgy gondolta, hogy a méltányos béke, és a világkereskedelem felélénkítése mindenki hasznára lehet. Az egy „mellékes hatás” volt, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia népei ebben a kiválás, azaz az felaprózódás lehetőségét látták. Másrészt Rooseveltt a gazdasági válságra nem valamilyen megszorításban látta az esélyt, hanem ellenkezőleg az állam, mint beruházó jelent meg, és így amortizálta a válság súlyát.

A közgazdaságban megjelent a „nagyter gazdaság” igénye. Ez leegyszerűsítve annyi, hogy egy gazdaság akkor működhet hatékonyan, ha nagy területről szerzi be az alapanyagait és nagy területen teríti szét a termékeit. A politikum szféráiban faszizmus és a náciizmus is expanzióban gondolkodott, és Európa egyéb részei is meglehetősen agresszív nacionalistaként viselkedtek. Így egy második világégés elkerülhetetlenné vált. Azonban a második világháború egyben egy súlyos és fontos cezúra is, ugyanis ez után már komolyan vették a nemzetek feletti intézményrendszert, továbbá Európa megszűnt a világfolyamatok irányítója lenni.

15. Fordulat Nyugat-Európában

Európában már az első világháború után megalakult a Népszövetség, amely globális, de elsősorban európai szerepre törekedett, ezen kívül

Richard von Coudenhove-Kalergi, aki a legmagasabb társadalmi körökben mozgott (édesapja gróf, édesanyja pedig japán szamuráj család le-származottja) elindította a páneurópai mozgalmat. Célja az volt, hogy egy föderális Európát hozzon létre, és ebben ma is akadnak követői.

Mégis az elméletet ismét a praxis írta felül. A második világháború után nagyjából tíz év kellett ahhoz, hogy megbarátkozzanak Nyugat-Németország, az NSZK létrejöttével, és még tíz, hogy napirendre térjenek a második világháborús gaztettek felett. Kereskedni és együttműködni azonban közben is kellett. A nyugati államok a Marshall-segély címén esélyt kaptak arra, hogy talpra álljanak. Így még 1951-ben még csak hat ország Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Nyugat-Németország, Olaszország írta alá a Párizsi szerződést amely értelmében létrejött a Európai Szén- és Acélközösség, sőt az Európai Bíróság is. Ezek gyakorlatias lépések voltak és a hasznuk vitathatatlan.

A szovjet kezdeményezésre megalakuló Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa (KGST) nem volt egyenlő partnere a nyugati gazdasági szövetségnek.

Ez után elkezdődött a közeledés, már egységesülő piacról gondolkodtak, majd elkezdődött a bővítés is (1973, 1981, 1986). Mindez az 1992-es Maastrichti egyezményhez vezetett, és a szervezet egyre inkább eltávolodott attól, hogy hatékony gazdasági közösség legyen. Mivel az EU-ban a gazdasági kapcsolatok nagyjából mindenkinek hasznosak voltak, érdemes lett volna ezen a szinten maradni egy ideig. Azonban a monetáris unió megvalósulásának módja, győztesekre és vesztesekre osztotta az EU országait, hiszen egységes gazdaságpolitikáról nem tudnak megegyezni, viszont a monetáris politika ezer szállal kötődik a gazdaságpolitikához.

Ma az EU mély válságban van, keresi önmagát, az identitását, miközben égetően fontos dolgokat kellene megoldania.

16. A globalizáció mint EU-n kívüli folyamat

A két világégéssel Európa elvesztette vezető szerepét a világban, még akkor is, ha ez 1920 után még nem volt annyira látható, és csak azért ringathatták magukat ebben a hitben az európaiak, mert az USA hirtelen visszavonult a nemzetközi diplomáciából.¹³ Aztán 1945-től világos lett, hogy az USA, valamint a Szovjetunió lett a két szuperhatalom. Ilyen még nem volt a világtörténelemben.

---

¹³ Kennedy P. (1992) 263.

A Szovjetunió is létrehozta szövetségi rendszerét, és az USA is. A világ 1962-ben egy atomháború küszöbén állt, de szerencsére egyik atomhatalom sem lépte át azt a küszöböt.

Ellenben a nyugati világ létrehozta saját intézményrendszerét. Ezt még az Atlanti Charta aláírása alapozta meg, 1941 augusztus 23-án. Ebben a brit fél gyakorlatilag lemondott arról, hogy fenntartsa gyarmatbirodalmát, hiszen minden nemzetnek joga lett különválni és számára megfelelő társadalmi rendszert választani. Ez azonban azt is jelentette, hogy az alultőkésített térségekbe benyomulhat az USA-ban felhalmozott tőke. Az USA ezekben a térségekben áttételesen jelent meg politikai irányítóként (nem a területek érdeklik, hanem a gazdasági befolyás). Az új tőkelapú világrendet az 1944-es Breton Woods-i egyezmény szavatolta, amelyet a világ fejlettebb országai írtak alá, a fejletlenebbek, pedig csak egyszerűen elfogadták az új rendszert. Ez a keynes-i alapokon nyugodott, és amelyet majd a Chicagói iskola módosít, noha a 2008-as válság óta ez a rendszer változásban van. Pontosabban a konfuciánus etikát mellé és aláhelyezve, valamint a gazdagodás lehetőségét többszáz millió ember számára megnyitó Kína, egy újfajta kapitalizmust épített ki.

A világháború és az ENSZ megalakulása után, mint a fenntartható béke eszközei létrejöttek a Világbank (WB, World Bank), ami a Breton Woods rendszer része és amelynek célja, hogy pénzeszközök kihelyezésével stabilizálja a pénzügyi helyzetet. A tapasztalat azt mutatja, hogy nem mindig helyezi ki a pénzeszközöket elég jól, amitől egy sor ország adósságcsapdába kerül. A Nemzetközi Valutaalap (IMF, International Monetary Fund), hasonló célból létezik, de a pénzalapját a tagországok fizetik be, célja szintén a pénzügyi stabilitás, az árfolyamok stabilan tartása, azonban ez sem működik nagy hibák nélkül, és végül a Kereskedelmi Világszervezet (WTO, World Trade Organization), amely a nemzetközi kereskedelem akadálymentesítésével, liberalizálásával gondolja biztonságosabbá tenni a világot. Ironikus, hogy ebben az USA-nak volt kulcsszerepe, de napjainkban értékeli át a ma létező kereskedelmi szabadság hasznát önmaga számára.

A második világháború utáni korszak intézményei egészen az ezredfordulóig viszonylag jól működtek a fejlett világban. Azonban a WTO ikertornyainak ledöntése akár szimbóluma is lehet egy új korszak kezdetének. Sem a fenn említett nemzetközi szervezetek, sem az EU nem állnak feladatuk magaslatán, ellenben egy Kína vezérelte egyesülés kezd létrejönni, sőt akár egy kínai vezérlésű világpiacban is gondolkodhatunk. Ennek húzóereje az Ázsiai és Csendes-óceáni Gazdasági Együttműködés

(APEC, Asia-Pacific Economic Cooperation), vagy a „Selyemút” koncepció. Az USA is kezdi átértékelni helyét és szerepét, így a világ húzóerejét az Indiai-Óceán medencéje köré teszi, beleértve a Kelet-Afrikai országokat is.

17. Az átalakuló világ – minden opció nyitva áll

1992-ben, amikor a világgazdaság a legjobban működött Francis Fukuyama elég nagy magabiztosággal írhatta, hogy mindenhol a szabadversenyen alapuló gazdaság és a demokrácia fog győzni. Mára tudjuk (és nem csak Huntington válasza miatt), hogy a nagy nemzetközi intézmények nem töltötték be küldetésüket. Fukuyama elképzelése is utópia maradt.

Újra erőre kapott a vallási fanatizmus. A Közel-Keletről és Észak-Afrikából az új kalifátus hívei nem nyugszanak, amíg a világot saját képükre nem formálják. Másrészt a keresztény egyházak látják, hogy valamilyen egységbe kellene kapcsolódniuk, de mindeközéig az Ökumenizmus (Οικουμενισμός) nem vált általánossá, noha ortodox részről John Zizoulas (Ιωάννης Ζηζιούλας), pergamoni metropolita, az ortodox egyház prelátusa, ekkleziológiájában kidolgozta a különbözőségeken alapuló egység gondolatát. A Római Katolikus Egyház nevében is benne foglaltatik a Καθολική terminus, azaz, hogy egyetemes és általános. Viszont eddig mégsem történt meg a nagy keresztény megbékülés.

Másrészt a populáris kultúrában is eredményesen kommunikálnak egy olyan lehetséges világot hirdelve, amely teljesen egységes és határtalan lenne. John Lennon még 1971-ben megírta a híres Imagine c. dalát, amelynek utolsó mondata: And the world will live is one! (azaz: És a föld teljes egységben él majd). Mindezek a globalizáló tényezők bizonyos szegmenseikben ütik is egymást. És lehet, hogy nem is olyan fontosak mint az, hogy a nemzetállamok árnyékában, hatalmas magán-, és cégvagyonok nőttek ki. Igazi világbirodalmak. Róluk sokkal nehezebb lenne térképeket rajzolni, hiszen a Coca-Cola, a McDonalds, a KFC, a Burger King, a Starbucks, a Yum, az Amazon, az Apple, a Microsoft, a Huawei, a Samsung, a Nestlé, a Kraft Jacobs-Suchard és a Wikipedia mind globális szereplők. A gazdaságilag erős szereplők ereje messze felülmúlhatja egy kisállam, de akár egy nagyobb nemzetállam költségvetését is. Ez a fajta globalizáció megtörtént, és nem biztos, hogy ez minden szempontból rossz lenne. Pl. az ellenőrzött minőségű ételt biztosító gyorsétermek

fontosak lehetnek azoknak, akik valamilyen okból bizalmatlanok valamely ország helyi kifőzdéit illetően, vagy az okos kezdeményezésként indult Wikipédia ma már akkorára nőtte ki magát, hogy a „glóbuszunk” legnagyobb ilyen jellegű vállalkozása, és mivel sokan ellenőrizhetnek egy-egy cikket, a pontosságuk is egyre jobb.

18. Következtetés

A földön mindig voltak globális folyamatok. Ezeknek az ember hol tudatában volt, hol nem, és az is előfordult, hogy irányítani tudta őket. A világot lassan beszőtték a hálózatok, az utak, vasutak, autóutak, kereskedelmi utak, a repülőterek rendszere, a célzatosan gyártott újságok műsorok, és ma még az internet is, amely rendkívül felpörgette az információforgalmat, és ugyanakkor az információk létrejöttét és tárolását is. Az elmúlt 400-500 évben a globalizációs tendenciák Európából indultak ki főképpen. Azonban az 1975-ös Helsink-i Záróokmányban foglaltatott biztonsági rendelkezések megszövegezéséhez túl nagy ár volt a két világ-égés. A globalizálódó világot nem Európából irányítják.

A jog sajnos kullog a változások mögött, pedig ahhoz, hogy egy élhető világot éljünk, illetve ilyet hagyhassunk magunk után, okos és gyors cselekvésre van szükség. Az eddigi gyakorlat, amely szerint, pl. akkor kezdenek foglalkozni a műanyag zacskókkal, amikor már a világ-óceánokon több millió négyzetkilométernyi lebeg, elhibázott. Hiába jellemzi a jogot, hogy akkor foglalkozik valamivel, ha az már megtörtént, az új idők új szemléletmódot kívánnak meg.

Szerintem, és ez a nemzeti és nemzetközi jogrendbe tartozó feladat, hogy megállapítsák milyen szinten érdemes szabályozni egyes kérdéseket. Inspiráció bőven meríthető pl. a svájci alkotmányból (1848), amely képes volt és máig is képes integrálni egy 1.5 milliós kantont egy 61000 lakosú kantonnal, az Utrechti Unió (1579) is bámulatosan rövid, és széles körű szabadságot biztosított tagjainak. Mindezek inspirálók lehetnek a nemzetközi viszonyokban is. Ma már rég túl vagyunk azon, hogy az államok teljes függetlenségben működjenek. Az emberek, és az óriás-cégek sem akarnák ezt, ezért a funkcionális konföderáció lehet az elérhető cél. Ez azt jelentené, hogy a különböző együttműködési formák nyitva lennének bárkinek, de senkinek sem kellene kötelező érvénnyel csatlakozni hozzájuk.

Ezen kívül van egy sor ügy, amit csak globálisan lehet, vagy érdemes kezelni (sajnos ezek a mechanizmusok ma nem működnek). Ha

egy világcég valamilyen terméket piacra dob, nem lenne szabad hagyni, hogy a felelőssége csak addig tartson amíg eladja a terméket, főleg az értékes, tartós fogyasztási cikkek esetében (autó, háztartási gép, számítástechnikai eszköz) van így. A törvényalkotó megszabhatja azt is, hogy felelősség terheli a szervizelés tekintetében és abban is, hogy amennyiben teljesen használhatatlanná válik a termék, akkor azt visszagyűjti, és újrahasznosítja, vagy visszavezeti a természetbe. Ez a gyártókat arra sarkallná, hogy gyártmányaik minél hosszabb életűek legyenek, hogy minél egyszerűbben lehessen javítani őket, és hogy már a tervezésnél gondolkodjanak arról, hogy mi lesz a termékük sorsa miután már használhatatlanná válik. Ezen kívül a törvényhozó szabványokat vezethetne be számos esetben abból a célból, hogy a különböző gépek modulárisan legyenek fejleszthetők, javíthatók. Ráadásul ez több embernek adna munkát, és a foglalkoztatási struktúra is átalakulna. Részarányát tekintve kevesebb lenne az embertelen futószalag melletti összeszerelés, és több az egyedi problémát megoldó szolgáltatás.

Egy-egy államnak valóban szembe kell szállnia a cégimpériumokkal, mégpedig szuverén hatalmát gyakorolva. Ugyanis nem mindegy, hogy a hulladékká váló termékek kezelése kit terhel, a sokfelé költekező államot (hadsereg, rendőrség, egészségügy, oktatásügy, szociális kiadások), vagy a profitot termelő magáncéget. Az egyik legkirívóbb marketing és értékesítési stratégiája az Apple óriáscégnek van. Kiváló termékeit iszonyúan túlárulva adja el, és meg sem várja, hogy a termék elárassza a piacot, máris érkezik az újabbal, amelynek előállítási ára töredéke a tényleges árnak. Természetesen nem kívánhatjuk azt, hogy az intellektuális komponens ingyenes legyen, azonban minél több eszközt adnának el, annak az ára csökkenhetne. Az Apple eladási politikája nyilvánvalóan önző és felelőtlen. Esszenciája a ma társadalmát és természetét sújtó viselkedésmódjának. Hiszen az Apple az árral az exkluzivitást adja el és termékeinek veszélyes hulladékként történő visszaforgatása a pl. okostelefonok birtokosainak nem nagyon éri meg. Az ilyesfajta nyereszkezdés ellen az államoknak van eszköze, hogy fellépjen, az viszont egy másik dolog, hogy élnek-e vele.

De nem csak a tiltó rendelkezésekkel kapcsolatosan érdemes globálisan rendelkezni. Vajon mit jelentene, hogy a bárhol a világon kifizetett könyvtári tagsági díj, és az ahhoz járó kártya kódja lehetővé tenné a hozzáférést a föld minden könyvtárához és digitalizált könyvekhez? Ugyan ez mondható el az internet szolgáltatók, és a programok/applikációiról is.

Az államok helyzetük és érdekeik alapján szabályoznák belső piacukat, és állampolgáraik viselkedése szempontjából egyfajta útmutatást adnának. Ugyan ez vonatkozna olyan dolgokra is, amelyeket tartományonként, és településenként szabályoznának.

Sajnos a ma legtöbb európai gond banális, olyannyira, hogy pl. a műanyag zacskók esete, amelyet ha egy tudományosnak szánt írásban említünk meg, szinte az írás komolyságát kérdőjelezi meg, mégis ezek a banális dolgok milliói, és a szabályozatlanságok tengere terhelik és teszik tönkre a környezetet, az emberek túlhajszoltságához vezetnek. Ezért a banális dolgok még veszélyesebbek.

Felhasznált irodalom:

ANCIENT HISTORY ENCYCLOPEDIA: <https://www.ancient.eu/article/851/the-extent-of-the-roman-empire/> (A letöltés dátuma: 2019. december 20.)

AUGUSTINUS A. *De civitate dei* (angol fordítás) [Az Isten országáról]: http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0354-0430_Augustinus_De_Civitate_Dei_Contra_Paganos_EN.pdf (A letöltés dátuma: 2019 dec. 20).

BÓKA É. (2001): *Az európai egység gondolat fejlődéstörténete*. Napvilág kiadó, Budapest.

DANTE, A. (2003): *Az Egyeduralom*. Kossuth Kiadó, h.n.

ETYMONLINE: <https://www.etymonline.com/word/satrap> (A letöltés dátuma: 2020. 01. 02.)

GILSON, E. (2015): *A középkori filozófia története*. Kairosz Kiadó, Budapest

KANT, I. (1985): *Az örök béke*. Európa Könyvkiadó, Budapest,

KENNEDY, P. (1992): *A nagyhatalmak tündöklése és Bukása*. Akadémiai kiadó, Budapest.

BÖING G (szerk). (1990) *Povijest Svijeta, od početka do danas* [Világtörténelem a kezdetektől napjainkig]. Naprijed, Zagreb,

MARIAM WEBSTER DICTIONARY: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/satrap>: satrap> the governor of a province in ancient Persia, azaz egy tartomány ura Perzsiában. (A letöltés dátuma: 2020. 01. 02.)

TIHOMIROV, L. (2008): *Monarhija* [Monarchia]. Ukranija Beograd és Logos Beograd.